

ISTORIA ORALĂ ȘI MUZEELE

Mihaela MURGOCI

A tunci când rostim cuvântul *istorie* mulți dintre noi reconstituie mental un peisaj al cărților și documentelor, arhivelor și bibliotecilor, o imagine a locurilor considerate istorice, a personalităților importante ale vremurilor, a evenimentelor majore din trecutul omenirii. De fapt, istorie este tot ce se află în jurul nostru. Pentru că trebuie făcută o diferențiere între istorie, sau desfășurarea efectivă a timpului, și istorie, ca discurs uman, ca reprezentare mentală a realității.

Mult timp, discursul istoriografic a fost dominat de o viziune pozitivistă, în care nu își găseau loc decât evenimentele majore și oamenii faimoși, în care documentele istorice și cărțile erau singurele izvoare credibile, fiind considerate obiective. În fapt, criteriul „obiectiv” cu greu se poate aplica discursului istoriografic. Pentru că, așa cum spune istoricul Lucian Boia, istoria este o construcție intelectuală, nu un dat obiectiv. „Izvoarele – în egală măsură scrise, iconografice sau orale – nu sunt produse de *istorie*, ci de oameni, ele ne oferă de la bun început o istorie filtrată și tradusă, o lume de imagini peste care construim la rândul-ne alte lumi de imagini.” (*Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr și ficțiune*, 1998).

Dacă pentru istoricii secolelor trecute evenimentul era partea centrală a discursului lor, tendința actuală de globalizare conduce la noi modalități de investigare a istoriei reale. Apariția antropologiei, studierea mentalităților și comportamentelor, a vieții cotidiene schimbă perspectiva interpretării trecutului. Istorie nu mai înseamnă

mari decizii politice sau indicatori economici – „izvoarele” devin tot mai diversificate, pentru că și noi ne-am diversificat preocupările. Istoria devine astfel o sumă de „istorii”, de la cele politice și economice, la povești ale unor oameni obișnuiți.

Diversificarea discursului, sau, mai bine spus, al discursurilor ține de profilul investigației pe care o facem și de perspectiva din care privim. Ce este mai important pentru istoria unei comunități - consemnarea deciziei politice sau economice luate de structura de stat căreia îi aparține, sau efectele acestei decizii asupra vieții cotidiene a respectivei comunități? Un eveniment mondial sau unul local, cu implicații mult mai directe asupra oamenilor acelei comunități? Percepția evenimentelor poate fi, la rândul său, o sursă istorică iar membrii comunității – martorii principali. De înregistrarea istoriilor „celor mici” se ocupă Istoria orală.

CE ESTE ISTORIA ORALĂ?

Istoria orală este un tip de discurs construit în jurul poveștii oamenilor necunoscuți, sau a unor grupuri care altfel ar rămâne neobservate. Este o alternativă la sursele istorice scrise, o metodă în cercetarea trecutului, în care memoria devine obiect al cercetării. Iar memoria este un instrument subiectiv atunci când înregistrează trecutul, experiențele trecute fiind întotdeauna modelate de prezent și de psihicul individual. Istoria orală poate să ne arate modul în care valorile și acțiunile individuale modelează trecutul și cum trecutul modelează, la rândul său, valorile și acțiunile prezente.

De-a lungul Istoriei, oamenii au învățat despre trecut mai întâi prin cuvântul vorbit. Într-o firească etapă următoare, generații întregi de persoane preocupate de înregistrarea evenimentelor considerate importante de ei au trecut la consemnarea relatărilor directe ale trecutului, deseori chiar atunci când actorii, împreună cu amintirile lor, urmau să părăsească scena vieții. De exemplu, la scurt timp după moartea lui Abraham Lincoln, în 1865, secretarul său, John G. Nicolay, și partenerul de la firma de avocatură a lui Lincoln, William Herndon, au strâns relatări despre cel de al 16-lea Președinte american, inclusiv interviuri, de la oameni care l-au cunoscut și au lucrat cu el. În mod similar, investigatorii sociali au obținut informații esențiale despre condițiile de viață și de muncă vorbind cu oamenii care erau direct legați de aceste condiții. Astfel, Pittsburgh Survey, o mișcare de investigații sociale aparținând Erei Progresiste¹, a început o cercetare ce avea ca scop educarea publicului în scopul realizării unei reforme civice. Această investigație s-a bazat pe informații obținute din surse orale.

Printre cele mai notabile încercări de a strânge relatări orale despre trecut sunt și miile de istorii de viață înregistrate de cercetătorii din cadrul Federal Writers Project [FWP] (Proiectul Federal al Scriitorilor), spre sfârșitul anilor 1930 și începutul anilor 1940. FWP, o agenție a New Deal Works Progress Administration, a strâns istorii de viață în scopul documentării asupra diversității experienței americane și a modului în care oamenii obișnuiți au făcut față Marii Crize. Publicarea lor însă nu a mai fost posibilă datorită reducerii bugetului federal american, precum și a reorientării priorităților politice ale SUA în apropierea Celui de al Doilea Război Mondial. Majoritatea acestor istorii au rămas în manuscris în

Biblioteca Congresului american. Cele mai cunoscute istorii strânse de FWP sunt cele ale foștilor sclavi, din Sud (Linda Shopes, *Making Sense of Oral History*, <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/oral.pdf>).

Deși considerate valoroase, aceste înregistrări nu pot fi clasificate „istorie orală” decât dacă definim termenul într-un context restrâns. Lipsa unor metode foarte riguroase, absența tehnicii audio-video moderne, aceste înregistrări bazându-se pe scrierea de mână a relatărilor, ridică un semn de întrebare asupra veridicității și credibilității lor.

Pentru istorici, istoria orală începe în anii 1940 cu Allan Nevins, profesor la Columbia University. Nevins a fost primul care a inițiat un proiect de istorie orală sistematică și disciplinată, înregistrând pe bandă magnetică, pentru păstrare și arhivare interviurile realizate. În timp ce lucra la biografia președintelui american Grover Cleveland, el a descoperit că asociații lui Cleveland au lăsat câteva înregistrări personale – scrisori, jurnale, memorii. Nevins însă a venit cu ideea de a intervieva și persoanele care l-au cunoscut pe președinte, aceste interviuri urmând a completa informațiile scrise. Astfel, el a realizat primul interviu în 1948, în New York, cu liderul civic George McAneny. Acest moment este „certificatul de naștere” atât al departamentului de istorie orală de la Columbia University, cât și al celei mai mari arhive de interviuri de istorie orală din lume, dar și al cercetării contemporane de istorie orală.

Ceea ce am prezentat mai sus nu este decât o scurtă trecere în revistă a rădăcinilor acestui tip de cercetare interdisciplinară. Pe scurt, istoria orală poate fi definită ca o conversație civilizată dintre doi oameni despre anumite aspecte ale trecutului considerate a avea importanță istorică și în mod intenționat înregistrată

¹ Era Progresistă a fost o mișcare de reformă ce a început în orașele americane în anii 1890 și a durat până în anii 1920. Reformatorii urmăreau schimbări ale politicilor de muncă și a celor fiscale, pe diferite nivele de guvernare. Inițial a avut succes la nivel local, apoi a ajuns la nivelul statelor americane și treptat la nivel național.

pentru a fi folosită în cercetări ulterioare. Conversația ia forma unui interviu, în care o persoană – intervievatorul – pune întrebări altei persoane – intervievatului. Întrebările derivă dintr-un anumit cadru de referință sau de interes istoric. Ele presupun obținerea unor anume răspunsuri de la intervievat, ce derivă din cadrul de referință al acelei persoane, de ceea ce consideră el sau ea ca fiind important pentru a-l comunica intervievatului. Răspunsul intervievatului poate contura întrebările viitoare ale intervievatului.

Critica ce i se poate aduce istoriei orale, și anume subiectivitatea relatărilor, este absolut îndreptățită. Însă, așa cum am încercat să arăt de la bun început, a fi obiectiv este un relativ într-o lume a interpretărilor personale. Astfel, relatările pot contribui la imaginea generală a societății intervievatului, a evenimentelor la care a luat parte.

ISTORIA ORALĂ ȘI MUZEELE

Este istoria orală un domeniu interesant pentru muzee? În cele ce urmează, voi încerca să vă prezint pe scurt o experiență care poate fi considerată folositoare.

Toronto este un oraș plin de „nou veniți”, într-o măsură mai mare decât alte orașe din America. Valuri succesive de imigranți au sosit aici începând cu sfârșitul secolului 19. Astăzi mai mult de jumătate din populația de 3 milioane de locuitori a metropolei sunt născuți în afara Canadei. O astfel de diversitate culturală poate crea tensiuni, mai ales atunci când versiunea oficială a istoriei Canadei își concentrează atenția asupra francezilor și britanicilor. Fiecare om are însă dreptul de a-și cunoaște rădăcinile, iar acesta a fost scopul înființării unui muzeu care să își focalizeze atenția pe această diversitate etnică și culturală a orașului Toronto.

Muzeul de Istorie Orală aparține Societății Istorice Multiculturale din Ontario, o organizație non-profit, localizată în Centrul de Istorie Multiculturală, din campusul Universității din Toronto. (www.ohmuseum.ca)

Colecția Societății de Istorie Orală, una dintre cele mai mari din lume, conține peste 9.000 de ore de interviuri, de la membrii a 60 de grupuri etnice care locuiesc azi în Canada. Istoria orală a devenit cartea de vizită a Societății Istorice Multiculturale – un simbol al recunoașterii istoriilor imigranților ca un important material de arhivă, dar și al recunoașterii indivizilor din diferite comunități ca făuritori de istorie.

Dora Nipp, director executiv al Societății Istorice Multiculturale din 1998, a fost cea care a avut ideea înființării unui muzeu de istorie orală. Descendentă a unor imigranți chinezi, ea este avocat al drepturilor omului, având diploma de master în studii etnice și imigraționiste.

Muzeul de Istorie Orală din Toronto a fost deschis vizitatorilor în septembrie 2004. Sub îndrumarea Dorei Nipp, o echipă de voluntari și profesioniști au realizat o cale pentru rezidenții din Toronto de a asculta istoriile a peste 9.000 de oameni și de a le răspunde în mod interactiv. Această întâlnire cu istoria a fost posibilă datorită „stațiilor imaginației” construite de personalul muzeului, folosind softuri care îi ajută pe vizitatori să pătrundă în lumea imigranților. O lume a înregistrărilor audio în care imigranții explică de ce au luat anumite decizii. La aceste înregistrări se adaugă o colecție de 84.000 de imagini.

„Profesorii ne cereau resurse care să îi ajute să ridice un pod peste golurile existente între copii cu trecături diferite. Când ai copii care sunt imigranți recenți, cum prezinți cultura lor colegilor de clasă? Profesorii vroiau să depășească

stereotipurile, dar nu aveau resursele necesare.”* Înregistrările Societății de Istorie Orală s-au dovedit a fi răspunsul la această dilemă.

Deși aflate încă în procesul de perfecționare, „stațiile” de imaginație au fost analizate atent de către cei mai aprigi critici – copiii. „Ajutăm oamenii să învețe despre trecut prin intermediul celor care l-au trăit”, afirmă Nipp. „Iar copiii sunt fascinați de fotografiile alb-negru.”*

Proiectul Dorei Nipp încurajează respectul și toleranța. „Mulți spun despre Canada că este un experiment în diversitate care funcționează, dar ceea ce avem astăzi nu s-a construit ușor. Încă din copilărie am auzit istorii despre ceea ce comunitățile chinezești au fost nevoite să facă față – restricții și rasism-, dar au rezistat, creând spații în care au putut avea o viață decentă, în special pentru copiii lor. Cu cât cinstim aceste istorii, cu atât mai bine suntem pregătiți să ne confruntăm cu discriminarea astăzi.”*

Exemplul canadian nu este singular. În următorul număr al revistei vom prezenta proiectele de istorie orală concepute de muzee din România.

Însă, un prim pas în recunoașterea importanței istoriei orale pentru muzeele românești a fost făcut de către Centru de Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, prin organizarea a unui curs de istorie orală. Prima parte a cursului a avut loc la Bușteni, în perioada 9-13 mai 2005, cea de a doua urmând să aibă loc în septembrie. Scopul cursului este de a evidenția importanța folosirii istoriei orale în cercetările muzeale. Pe această cale mulțumim Institutului de Istorie Orală din Cluj, domnului dr. Doru Radosav și domnului Cosmin Budeancă, precum și domnului dr. Adrian Majuru pentru sprijinul acordat în desfășurarea acestui curs.

* <http://www.rolexawards.com/laureates/laureate-83-nipp.html>